

УДК 37.014.553.091.4

Ю. З. КОЛОС

Полтавський інститут економіки і права, Полтава

Л. Ф. ПАШКО

Полтавський ОШПО імені М. В. Остроградського, Полтава

САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ КОЛЕКТИВУ

А.С. МАКАРЕНКА

У статті висвітлені деякі проблеми самоврядування в контексті теорії колективу А.С.Макаренка. Акцентується увага на головних ідеях педагогіки, і актуальних в умовах сучасної профільної освіти.

Ключові слова: самоврядування, теорія колективу, напрямки діяльності, соціальне оточення, психологічний комфорт, режим життєдіяльності, профорієнтація.

Постановка проблеми. Теорія колективу А.С.Макаренка визнана в усьому світі, вона стала класичною. Ще в с.Ковалівка, в колонії ім. М.Горького, видатний педагог створив мікроколектив з демократичною системою самоуправління. Колектив дітей він поділив на різновікові загони по сімейному типу, (тоді в сім'ях було багато дітей). На чолі загону стояв командир, повноваження якого змінювались через кожні два-три місяці. Кожного вихованця він пропускав і через досвід лідерства, і через досвід підпорядкування. В колонії була рада командирів, яка вирішувала різні організаційні та господарські питання. А вищим органом самоуправління були загальні збори колоністів, рішенням яких підкорялись всі, навіть сам «завкол», як вони його називали.

Глобальні економічні і соціальні перетворення в державі створили нові умови для оптимізації управлінського процесу в школі. Педагогічний енциклопедичний словник визначає одне з найголовніших завдань самоврядування як розвиток відповідальності, що досягається шляхом організованого саморегулювання та самоактивізації. Результатом самоврядування виступає взаємна відповідальність колективу й керівництва за результати діяльності освітнього закладу.

Метою нашої статті є з'ясування специфіки самоврядування в досвіді А.С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує самоврядування як форму управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва [1,с.1098] С.Гончаренко в "Українському педагогічному словнику" дає такі визначення: "Самоврядування дитяче – участь дітей в управлінні й керівництві справами свого колективу, що розвиває організаторські здібності, почуття відповідальності, ініціативу, принциповість, заповзятість і є головною умовою розвитку самостійності" [2,с. 295]. "Учнівське самоврядування – це складова частина виховного процесу школи, що проявляється в спеціально організованій діяльності учнів із забезпечення активної, побудованої на засадах виборності, самодіяльності, добровільності їх участі в організації управління своєю власною діяльністю". [2,с. 342].

З вищезазначеного вбачаємо взаємозв'язок таких понять, як "самоуправління" і "управління", бо самоуправління – це: право на управління; форма управління; частина системи управління; участь в управлінні.

Філософська та соціологічна література (Д.Андреев, В.Афанас'єв, І.Кон, Т.Смирнов, Г.Філонов) трактує самоуправління як свідому цілеспрямовану діяльність, яка є обов'язковою умовою підготовки особистості до саморегуляції своєї роботи й поведінки у суспільстві. На думку В.Білоусова, самоуправління – метод

самоорганізації виховного колективу, що забезпечує формування стосунків не лише взаємозалежності, а й лідерства і партнерства, організаторських якостей шляхом залучення учнів до управління шкільними справами і створення працездатних органів колективу, наділених великими правами та обов'язками. Теоретичну передумову до визначення власної позиції стосовно розуміння сутності поняття "учнівське самоуправління" склали праці В. Коротова, Л. Гордіна, Л. Новікової, М. Поташника, М. Приходька, А. Холоднюка та інших дослідників.

Ефективність самоврядування визначається не тільки підвищенням оціночних показників навчання, а й створенням комфортного середовища для всіх учасників освітнього процесу. Тому головним принципом самоврядування є оптимальне поєднання колективних та особистих інтересів. Крім цього, важливими принципами є також об'єднання колективу навколо спільної мети діяльності, добровільність у формуванні його органів, інтеграція педагогічного, студентського, учнівського та батьківського управління.

Пріоритетною для шкільного самоврядування повинна стати діяльність, зорієнтована на врахування інтересів усіх учасників, членів колективу. Ніщо так не об'єднує колектив, як традиції і свята, говорив А.С. Макаренко. В колонії традиційно проводилось свято першого снопа, день народження Максима Горького, відзначались визначні події, пов'язані з життям країни. Чим ретельніша підготовка до свята, чим більше учасників задіяні в ньому, тим цікавіше і змістовніше воно проходить, зазначав А.С. Макаренко. Не можна будувати самоврядування, не визначивши, на досягнення якої мети воно спрямоване, ступінь його компетенції, і в якому співвідношенні будуть інтереси тих, хто ним охоплений.

Соціальне оточення шкільного самоврядування визначає його якісний і кількісний склад. Соціологічна точка зору на самоврядування говорить про те, що це колективне управління, включення всіх членів колективу в процес вироблення та прийняття рішень.

Законодавство вказує, що управління освітнім закладом ґрунтується на принципах єдиновладдя і самоврядування. Таким чином, самоврядування є публічною, колективною владою на основі довіри всіх членів колективу. Самоврядування – це форма організації життєдіяльності колективу, що забезпечує його розвиток при досягненні суспільно значущих цілей. А.С. Макаренко визначав перспективні лінії в розвитку колективу: ближні, середні, дальні. Наявність самоврядування свідчить про демократизацію управління освітнім закладом і не виключає принципу єдиновладдя. Якщо директор освітнього закладу розвиває управлінську діяльність на принципах демократизму, то об'єкти діяльності, члени всього колективу, підтримують усі починання керівника. Управлінська діяльність при підтримці самоуправління призводить до оптимальних результатів, які без цього просто недосяжні.

Діяльність, зорієнтована на врахування інтересів всіх учасників освітнього процесу, повинна стати пріоритетною для самоврядування. Господарська діяльність закладу також може бути підпорядкована самоуправлінню. В закладах, якими керував А. С. Макаренко, для виконання тимчасових робіт створювались збірні загони, на чолі яких призначались окремо свої командири. У колонії ім. М. Горького в с. Ковалівці вони займались сільським господарством – вирощували овочі, фрукти, відкормлювали свиней англійської породи, у кузні підковували коней, виробляли найпростіші знаряддя праці. В рогожній майстерні плелись корзини, а в швейній дівчатка шили одяг та постільну білизну. Колоністи доглядали за коровами, а тягловою силою у них були коні.

В основу виховання видатний педагог покладав працю. В Курязькій колонії вихованці виготовляли типові меблі, в комуні ім. Ф. Е. Дзержинського – електро-

свердла, а згодом налагодили випуск фотоапаратів ФЕД. Це був перший у країні завод фотоапаратів, але продукція його була настільки високоякісною, що уряд країни відмовився від експорту фотоапаратів із-за кордону за валюту. Для комунарів була введена заробітна плата, частина якої відраховувалась на утримання в комуні, а частина – на ощадну книжку. Із заробітної плати комунар одержував кишенькові гроші. Коли вихованець виходив із комуні, у нього на ощадній книжці була досить значна сума грошей – біля трьох тисяч карбованців. На той час це були великі гроші. Випускник комуні Іван Дем'янович Токарев розповів, що цих грошей йому вистачило на роки навчання у інституті, ще й на весілля.

Господарська самостійність у вирішенні місцевих питань, наявність фінансування давали можливість проявляти батьківське піклування про кожного вихованця.

Важливого значення А.С. Макаренко надавав психологічному комфорту в колективі. Він закликав створювати радісно-піднесений настрій, заклик «не пищать» був повсякденним лозунгом у колективі. Він мудро використовував джерела народної педагогіки, мова його творів пересипана гумором, вона є взірцем блискучого педагогічного спілкування, яке давало високий педагогічний ефект.

На загальних зборах вирішувались організаційні, господарські питання. Так, на зборах з питання, куди поїхати в похід, А.С. Макаренко пропонував поїздки в Ленінград, а колоністи захотіли в Крим. Більшістю голосів вони прийняли рішення зробити похід у Крим.

Сучасна теорія самоуправління виділяє різні напрямки діяльності – оздоровчий, екологічний, спортивний, естетично-дозвіллевий, профорієнтаційний та ін.

У закладах, якими керував А.С. Макаренко, здійснювались усі ці напрямки. Оздоровчий напрямок реалізовувався перш за все через чіткий режим життєдіяльності. Він говорив, що дитина має знати, що, коли і як вона повинна робити. Вихованці займалися спортом, фізичною культурою, футбольна команда комунарів виборола перше місце по Харкову, який на той час був столицею України. Естетично-дозвіллевий напрямок діяльності реалізовувався через театр. Ще в Ковалівці був самодіяльний театр, який щотижня ставив новий спектакль. На ці вистави з'їжджалась молодь з навколишніх сіл, колонія була своєрідним культурним центром. У колонії був боркестр-малий і великий. Коли колоністи виходили строем. У парадному одязі на вулиці, перехожі зупинялись, щоб помилуватись, настільки красивим було це видовище.

Профорієнтаційний напрямок здійснювався через трудову діяльність, у процесі якої кожен вихованець знаходив своє покликання. Особистий приклад іноді був вирішальним мотивом для вибору професії. Так, головний герой «Педагогічної поеми» Семен Калабалін спочатку хотів бути агрономом, ідеальним взірцем якого був Едуард Шере. Але потім він вобрав професію педагога, і в цьому була немала заслуга самого А.С. Макаренка.

Висновки. Незважаючи на зміну соціально-політичних умов, досвід А.С. Макаренка продовжує зберігати свою актуальність і становить дослідницький інтерес через підтверджену десятиліттями його ефективність.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.:Либідь, 1997. – 376с.
3. Інформаційно-методичний часопис «Сільська школа України» // Учніське самоврядування: Видавництво «Шкільний світ», №4 (16) квітень, 2008. – С. 12.
4. Кошевська К. Педагогічна думка, 2010. – №32 // Виховна програма польської школи в Європейському Союзі.